

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТЬОГО ПЕДАГОГА

Анотація. *Розвиток сучасної освіти вимагає посилення практичного компоненту всіх теоретичних досліджень, тому необхідно звернути увагу на вимір і оцінку тієї професійно-педагогічної культури, що досягли майбутні педагоги. Адже саме від них буде залежати успішність проведених реформ, а в остаточному підсумку, економічного й соціального розвитку суспільства в цілому. Розв'язати ці проблеми можна шляхом більш широкого й науково обґрунтованого впровадження компетентнісного підходу у вивчення ефективності педагогічної діяльності майбутнього педагога. За результатами нашого дослідження існує можливість структурування професійно-педагогічної культури майбутнього педагога через систему його компетентностей, важливою складовою якої є валеологічна компетентність. Розкриттю особливостей формування валеологічної компетентності як складової професійно-педагогічної культури майбутнього педагога присвячена наша стаття.*

The Features of Valeological Competence Formation as the Part of the Future Teacher's Professional Pedagogical Culture

Annotation. *The development of modern education requires the strengthening of the practical component all theoretical researches, so you have to pay attention to the measurement and evaluation the future teacher's professional pedagogical culture. The success of carried out reforms depends on them, and ultimately economic and social development of society in general. To solve these problems can be achieved through global scientific and reasonable implementation of competence approach in researching the effectiveness of future teacher's training. According to the results of our research, there is the possibility of structuring the future teachers' professional pedagogical culture through the system of their competences, where an important component is valeological*

competence. So, our article is dedicated to disclosure of the features of formation the future teachers' valedological competence as a part of their professional pedagogical culture.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Розвиток сучасної освіти вимагає посилення практичного компоненту всіх теоретичних досліджень, тому необхідно звернути увагу на вимір і оцінку тієї професійно-педагогічної культури, що досягли майбутні педагоги. Адже саме від них буде залежати успішність проведених реформ, а в остаточному підсумку, економічного й соціального розвитку суспільства в цілому. Розв'язати ці проблеми можна шляхом більш широкого й науково обґрунтованого впровадження компетентнісного підходу у вивчення ефективності педагогічної діяльності майбутнього педагога. Результати нашого дослідження показали, що існує можливість структурування професійно-педагогічної культури майбутнього педагога через систему його компетентностей, важливою складовою якої є валеологічна компетентність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Формування культури здорового способу життя стрімко входить у життя закладів освіти та у буття школярів, студентської молоді, тому має своїх прихильників та опонентів. Але все більше батьків, педагогів, підрастаюче покоління переконуються у тому, що здоров'я – фізичне, моральне, духовне, психічне – це не просто відсутність хвороб, це якість найдорожчого, яке має людина – її життя. Тому потрібно навчати берегти і зміцнювати здоров'я. Це питання цікавить як науковців, педагогів (Г. Апанасенко, С. Волкова, С. Гончаренко, Н. Максимова, Л. Манюк, О. Міхільов, В. Оржеховська, О. Пилипенко, С. Свириденко), так і представників громадськості (Б. Огульчанський, В. Колибін).

Окремі аспекти багатогранного і складного процесу розвитку професійної підготовки майбутніх учителів у вищих закладах освіти – пропагандистів і вихователів здорового способу життя – висвітлено у працях В. Бобрицької, Т. Книш, В. Нестеренко, І. Поташнюк, О. Смакули та ін.

Психолого-педагогічні і соціальні аспекти виховання здорового способу життя дітей та молоді розглянуто у дослідженнях Т. Бойченко, Г. Голобородько, С. Лапаєнко, С. Свириденко та ін.

Проблема формування валеологічної компетентності в учнівської молоді, зокрема студентської, знайшла своє відображення у працях Л. Карпової, І. Коцана, О. Маджуги, А. Мітяєвої, В. Піщуліна та інших.

Мета статті. Розкриттю особливостей формування валеологічної компетентності як складової професійно-педагогічної культури майбутнього педагога присвячена наша стаття.

Виклад основного матеріалу. Нині поняття «компетентність», «професійна компетентність»,

«компетенція» виникають і розглядаються в педагогіці в різному контексті, тому дослідники їх розуміють по-різному. Проте аналіз точок зору Е. Зеєра, В. Сластьоніна, А. Хуторського та ін. показав, що в педагогіці компетентність розглядається як системне поняття, а компетенція як її складова.

«Метою компетентнісно спрямованої освіти є сприяння становленню людини як суб'єкта і проектувальника життя, усвідомлення свого життєвого шляху» – уважає дослідник І. Єрмаков [5, с. 47].

Складність вивчення компетенцій полягає в тому, що кожний окремий вид діяльності активізує прояв свого комплексу компетенцій, у цих випадках вони можуть заміщати й компенсувати один одного.

Аналіз наукової педагогічної літератури та джерел із суміжних галузей дозволив нам виділити такі підходи до класифікації видів компетенцій. Компетенції класифікують:

а) відносно діяльності окремої людини або суб'єкта держави (компетенція суб'єкта федерації, судова, правова, споживча компетенція й ін.);

б) за галузями застосування та за видами побутового, навчального, виробничого, культурного життя людини (комунікативна, соціальна, навчальна, соціокультурна й т.д.), тобто предметно-змістовний підхід;

в) за забезпеченням готовності та умінь здійснювати ту або іншу професійну діяльність (професійно-педагогічна, методична, комунікативна компетенція та ін.);

г) за оволодінням загальнопредметним змістом освіти або вузькопредметним, тобто різнорівневим (предметні, міжпредметні, загальнопредметні, спеціальні й ключові, тобто узагальнені, більше високі, інтегровані;

д) за способами надпредметних дій, необхідних для самореалізації особистості [4, с.22].

Отже, компетенція передбачає деяку, наперед задану вимогу до освітньої (включаючи професійну) підготовки того, хто навчається, а компетентність – це особистісна якість (характеристика), що вже сформувалася. Тому формування компетенцій відбувається за рахунок засобів змісту освіти.

Критерії вибору ключових компетенцій також сильно відрізняються. М. Халаж (G. Halasz) запропонував п'ять груп ключових компетенцій, котрими повинні опанувати всі молоді європейці, щоб упоратися із завданнями, що стоять перед сучасним суспільством у новому тисячолітті [15, с. 11]. Критеріями відбору при цьому є основні галузі життєдіяльності людини.

Рада Європи затвердила ці ключові компетенції як нормативний орієнтир, ґрунтуючись

на тому, що оволодіння ними повинне стати показником якості освіти у всіх європейських країнах:

- 1) політичні і соціальні компетенції;
- 2) компетенції, що забезпечують життєдіяльність у багатокультурному суспільстві;
- 3) компетенції, що визначають володіння усним і письмовим спілкуванням;
- 4) інформаційні компетенції;
- 5) компетенції, що реалізують здатність і бажання вчитися впродовж усього життя [Там само, с. 11].

У свою чергу, в «Європейському проєкті освіти» Комітет з освіти Ради Європи дає класифікацію 39 різних компетенцій. Основні шість ключових компетенцій визначені на підставі найбільш важливих розумових і соціальних операцій, якими повинна опанувати кожна людина:

1) **ВИВЧАТИ**: уміти брати корисне із досвіду; організовувати взаємозв'язок своїх знань і впорядковувати їх; організовувати свої власні прийоми вивчення; уміти розв'язувати проблеми; займатися самоосвітою.

2) **ДУМАТИ**: організовувати взаємозв'язок минулих і дійсних подій; критично ставитися до того або іншого аспекту розвитку суспільства; займати позицію в дискусії й виробляти свою власну думку; бачити важливість політичного й економічного оточення, в якому відбувається навчання й робота; оцінювати соціальні звички, пов'язані зі здоров'ям, споживанням і навколишнім середовищем; уміти оцінювати твори мистецтва й літератури.

3) **ШУКАТИ**: запитувати різні бази даних; опитувати навколишніх; консультуватися в експертів; одержувати інформацію; уміти працювати з документами й класифікувати їх.

4) **ПРИЙМАТИСЯ ЗА СПРАВУ**: включатися в проєкт; нести відповідальність; увійти в групу або колектив і внести свій внесок; довести солідарність; уміти користуватися обчислювальними й моделюючими приладами; уміти організувати свою роботу.

5) **СПІВРОБІТНИЧАТИ**: уміти співробітничати та працювати в групі; приймати рішення, переживати розбіжності й конфлікти, уміти домовлятися; уміти розробляти і виконувати контракти.

6) **АДАПТУВАТИСЯ**: уміти використати нові технології, канали інформації й телекомунікації; показати гнучкість; показати стійкість перед труднощами; уміти знаходити нові рішення [14].

Міжнародний департамент стандартів для навчання, досягнення та освіти (IBSTPI) поняття «компетентність» характеризує як спроможність кваліфіковано проводити діяльність, виконувати завдання або роботу. Компетентність містить набір знань, навичок і ставлень, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення відповідних стандартів у професійній галузі або діяльності. Для того, щоб

полегшити процес оцінювання компетентностей, Департамент пропонує виділити з цього поняття такі індикатори: набуті знання, вміння, навички та навчальні досягнення [18].

За програмою «Визначення та відбір компетентностей: теоретичні й концептуальні засади» зі скороченою назвою «DeSeCo» (1997 р.) систематизовано й узагальнено досвід багатьох країн. Її експерти визначають поняття компетентності (competency) як здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання. Кожна компетентність побудована на поєднанні взаємовідповідних пізнавальних ставлень і практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань і вмінь, всього того, що можна мобілізувати для активної дії [16].

У педагогічній науці поки що немає єдиного погляду на види компетентностей. А структуру професійної компетентності вчителя дослідники розглядають як єдність професійно-діяльнісного, комунікативного та особистісного компонентів [8; 11; 15].

Поняття «компетенція» А. Хуторський визначає як сукупність взаємозв'язаних якостей особистості: знань, умінь, навичок та способів діяльності, а компетентність – це володіння людиною відповідною компетенцією. Освітня компетенція – це певний рівень розвитку особистості, котрий пов'язаний з якісним опануванням змісту освіти [15, с. 58].

Автор виділив ключові освітні компетенції учнів, які запропонував покласти в основу конструювання освітніх стандартів, взявши до уваги головні цілі загальної освіти, структурне уявлення соціального досвіду особистості й основні види діяльності учнів:

1) ціннісно-смілова компетенція (ціннісні орієнтири, здатність розуміти навколишній світ, механізми самовизначення та ін.);

2) загальнокультурна компетенція (глибоке збагнення наукової картини світу, проникнення в національну й загальнолюдську культуру, знання сімейних, релігійних, професійних традицій);

3) навчально-пізнавальна компетенція (сукупність компетенцій у сфері пізнавальної, аналітичної діяльності, організації цілеполягання, планування);

4) інформаційна компетенція (уміння шукати, аналізувати, узагальнювати, перетворювати, зберігати інформацію за допомогою засобів одержання інформації та інформаційних технологій);

5) комунікативна компетенція (знання мов і законів спілкування, установлення контактів з об'єктами спілкування, навички роботи в групі й т.д.);

6) соціально-трудова компетенція (володіння знаннями та досвідом у сфері суспільної, соціально трудової діяльності, побудова сімейних стосунків, професійне самовизначення, етика

трудовах і громадських взаємин та ін.);

7) компетенція особистісного самовдосконалення (засвоєння способів фізичного, морального, емоційного розвитку, екологія праці, турбота про здоров'я і гігієну, саморегуляція діяльності) [Там само, с. 59].

До складу професійно-педагогічної культури майбутніх педагогів як синтезу ключових компетентностей входить і валеологічна компетентність, що характеризується здатністю нести особисту соціальну та правову відповідальність за прийняті рішення щодо вибору стратегії поведінки у суспільстві стосовно збереження свого здоров'я та здоров'я інших [2, с. 39].

У структуру валеологічної компетентності майбутніх учителів, на думку О. Бондаренко, входять такі компоненти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та соціальний, а до критеріїв її сформованості належать – валеоспрямованість, валеологічна грамотність, валеологічна діяльність і валеологічна позиція [1, с. 39].

Окремою складовою загальної професійної компетентності майбутнього педагога дослідник В. Нестеренко виокремив професійно-валеологічну компетентність майбутнього педагога [12, с. 64-65].

Одним із підвидів професійної компетентності вчителя, уважає Л. Карпова, є валеологічна компетентність, суть якої полягає у наявності знань і вмінь у галузі здоров'я і здорового способу життя [6, с. 8].

Процес формування валеологічної компетентності, на думку деяких дослідників, полягає у трансляції знань і набутті вмінь і навичок збереження та зміцнення здоров'я в процесі вивчення дисциплін природничого і гуманітарного циклів [7].

Науковці встановили зв'язок між поняттями «валеологічна компетентність фахівця» і «валеологічна культура особистості» (О. Маджуга і А. Мітяєва). Валеологічна компетентність є результатом становлення валеологічної культури особистості, що проявляється у здатності й готовності реалізувати одержані знання про здоров'я в повсякденному житті і професійній діяльності [9; 11].

Поряд з поняттям «валеологічна компетентність» вживають поняття «здоров'язберігаюча компетентність». Її розуміють як компетентність у веденні здорового способу життя, «яка є інтегральною, динамічною рисою особистості, що проявляється у здатності організувати і регулювати свою діяльність; адекватно оцінювати свою поведінку, а також вчинки й погляди оточуючих; зберігати і реалізовувати власні позиції у різних, зокрема, несприятливих умовах, виходячи з особисто усвідомлених та засвоєних моральних норм і принципів, а не за рахунок зовнішніх сил; протистояти натиску, протидіяти впливам, що суперечать внутрішнім установкам, поглядам і переконанням,

активно їх перетворювати, самостійно приймати моральні рішення» [3, с. 14].

Визнання здоров'я як головної цінності особистості дало змогу В. Сидоренко визначити шляхи удосконалення професійної компетентності педагога і запропонувати визначення здоров'язберігаючої компетентності учителя. На думку дослідника, здоров'язберігаюча компетентність або валеологічна забезпечує організацію здорового способу власного життя у фізичній, соціальній, психічній та духовній сферах, організацію власної праці й упровадження, реалізацію здоров'язберігаючої функції розвитку учнів, тобто належних умов для нормальної життєдіяльності школярів, оптимального функціонування фізіологічних процесів оволодіння вміннями та навичками турботи про своє здоров'я, а саме: належний повітряний і тепловий режим, достатнє освітлення, зміну різних видів навчальної діяльності, відповідність меблів індивідуальним особливостям учнів, відповідність обсягу змісту відведеному часу на вивчення предмету, часове співвідношення виконання класних і домашніх робіт тощо [13].

Ураховуючи, що майбутні педагоги будуть працювати з різними категоріями населення, доцільно долучати їх до пропаганди валеологічних знань під час проходження педагогічної практики.

Валеологічна компетентність враховує різні аспекти діяльності педагога і передбачає збереження, відновлення та розвиток власного здоров'я, виховання життєвих навичок, що сприяють здоровому способу життя. Тому у майбутнього педагога необхідно сформувати готовність до діяльності зі збереження й зміцнення свого здоров'я та здоров'я вихованців, а також включити його в реальну оздоровчу діяльність із використанням усього різноманіття засобів, форм і методів цієї діяльності.

В моделі особистості педагога в умовах вищого навчального закладу однією із підструктур моделі особистості є регулятивна, що передбачає високу працездатність та саморегуляцію особистості, відсутність схильності до психічного збудження та швидкого виснаження, високу чутливість та сенситивність, розвиток здатності до професійної самореабілітації та високий рівень професійної саморегуляції. Саме ці ознаки характеризують рівень сформованості валеологічної компетентності майбутнього педагога як складової його професійно-педагогічної культури

В організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх педагогів необхідно враховувати такі принципи: включення особистості до гуманістично орієнтованої й особистісно значущої діяльності; визнання цінностей педагогічної діяльності; формування позитивного ставлення студента до діяльності педагога. Тільки тоді ця

діяльність сприятиме формуванню професійно-педагогічної культури майбутніх педагогів і важливої її складової – валеологічної компетентності.

Література:

1. Бондаренко О. М. Суть, функції і структурні компоненти валеологічної компетентності студента університету / О. М. Бондаренко // Валеологія: сучасний стан, напрямки та перспективи розвитку : [матеріали III міжнародної науково-практичної конференції, квітень, 2007 р. / М-во освіти і науки України, Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна]. У 3-х т. : [за ред. проф. М. С. Гончаренко]. – Харків, 2007. – Т. 1. – С. 37-39.
2. Бурдынская С. П. Формирование профессионально-педагогической компетентности студентов колледжа в процессе изучения художественной литературы (на англоязычном материале) : автореф. дисс. ... на соискание научной степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Бурдынская Светлана Петровна. – СПб., 2006. – 19 с.
3. Воронін Д. Є. Формування здоров'язберігаючої компетентності студентів вищих навчальних закладів засобами фізичного виховання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Д. Є. Воронін. – Херсон, 2006. – 20 с.
4. Гушлевська І. Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці [Текст] / І. Гушлевська // Шлях освіти. – 2004. – № 3. – С. 22-24.
5. Єрмаков І. Феномен компетентнісно спрямованої освіти [Текст] / І. Єрмаков // Вересень. – 2003. – № 3. – С. 47-50.
6. Карпова Л. Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. Г. Карпова. – Харків, 2004. – 20 с.
7. Коцан І. А. Системная организация валеологического образования студентов / И. Я. Коцан // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Х., 2002. – № 5. – С. 80-85.
8. Кузьменко О. А. Соціальне становлення особистості в умовах відкритої соціально-педагогічної системи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Кузьменко Олександр Анатолійович. – К., 1998. – 184 с. + дод.
9. Маджуга А. Г. Теория и практика формирования культуры здоровья студентов в контексте личностно-центрированной образовательной парадигмы: материалы V международной научно-практической конференции [«Здоровье и образование в XXI веке»], (М., март, 2004 г.) / РУДН. – М.: Изд-во РУДН, 2004. – С. 235–236.
10. Маркова А. К. Психологические критерии и ступени профессиональности учителя [Текст] / А. К. Маркова. // Педагогіка. – 1995. – № 6. – С. 56-63.
11. Митяева А. М. Психолого-педагогические условия становления валеологической культуры младших подростков / А. М. Митяева. – Орел, 1999. – 200 с.
12. Нестеренко В. В. Підготовка майбутніх педагогів до виховання у дошкільників навичок здорового способу життя: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. – Одеса, 2003. – 267 с.
13. Сидоренко В. В. Шляхи удосконалення професійної компетентності педагога в умовах особистісно зорієнтованого навчання. Режим доступу: http://docs.google.com/View?id=ddq6cz8s_93hc9mngdp.
14. Специалисты с высшим образованием (профессионалы). Большая группа 2 / Международная стандартная классификация занятости — МСКЗ–88 ; [Пер. с англ. К. Н. Цейковича]. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 1999. – 67 с.
15. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования [Текст] / А. Хуторской // Народное образование – 2003. – № 2. – С. 58-64.
16. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program. – OECD. – P. 8.
17. Hutmacher Walo. Key competencies for Europe // Report of the Symposium Berne, Switzerland 27–30 March, 1996. Council for Cultural Co-operation (CDCC) a Secondary Education for Europe. Strasburg, 1997.
18. Key Competencies. A Developing concept in General Compulsory Education. Eurydice. – 2002. The Information network on Education in Europe. P. 13-14.